Orel křiklavý. Foto Tomáš Bělka.

Orel křiklavý ve Slavkovském lese – poznatky z desetiletého sledování

Oldřich Bušek, Karlovy Vary

Orel křiklavý (*Clanga pomarina*, dříve řazen do rodu *Aquila*) patří se svým bratrancem, orlem volavým (*Clanga clanga*) k vzácným, v České republice spíše výjimečně pozorovaným dravcům. Od jeho prvního objevení v našem kraji jsem proto neváhal strávit mnoho hodin jeho pozorováním. Zážitky ze sledování těchto vzácných dravců jsou sice nepřenositelné, za léta jejich sledování se ale podařilo nashromáždit řadu poznatků o jejich životě, které již stojí za krátké shrnutí.

Ještě v 19. století hnízdil orel křiklavý ve střední Evropě pravidelně, i když nepočetně například na Šumavě nebo Třeboňsku. V průběhu 20. století jeho početnost v celé střední Evropě ale prudce klesla a poslední pravděpodobná hnízdění v ČR byla zjištěna na konci 80. let. Na počátku nového tisíciletí byl orel křiklavý zařazen mezi druhy v ČR nezvěstné, tzn. takové, jejichž poslední hnízdiště zanikla před méně než padesáti lety.

Po roce 2007 byl tento druh překvapivě zjišťován ve Slavkovském lese a jeho pozorování byla hodnocena jako možné či pravděpodobné hnízdění. Od roku 2012 je pak hnízdění orla křiklavého každoročně potvrzováno nálezem obsazeného hnízda.

Po deseti letech sledování našich „křiklavák“ můžeme tedy rekapitulovat: výskyt jediného dosud zjištěného hnízdního páru v CHKO Slavkovský les je omezen na nevelké území pod Vlčím hřbetem, v prostoru mezi obcemi Mnichov a Sítiny. V roce 2014 zůstalo toto hnízdiště opuštěno a orli se přestěhovali do lokality v blízkosti Tisové, asi 5 km východním směrem. Lesní porost, ve kterém zde hnízdili, byl však následně poškozen zimní větrnou kalamitou a v roce 2015 se orli vrátili zase do okolí Mnichova.

Ve svém hnízdním okrsku dosud používali k hnízdění tři hnízda, která téměř každoročně střídají. Všechna hnízda byla umístěna

na smrku, uvnitř poměrně kompaktního lesního porostu. V lokalitě Tisová bylo ale hnízdo umístěno ve spodní části koruny mohutného modřínu, v blízkosti lesního okraje. Všechna použitá hnízda na smrcích byla dobře skryta v koruně stromu, ve výšce 15–20 metrů nad zemí.

První pozorování orlů po návratu z Afriky spadají do období mezi 9. a 24. dubnem, nejčastěji ale po polovině dubna. Přílet našich ptáků tak velmi dobře koreluje s údaji telemetricky sledovaných ptáků ze severního Německa, kteří na hnízdiště přilétají v průměru mezi 25. dubnem a 1. květnem (Meyburg 2009).

Počátek snášení vajec byl zpětně vypočítán na období mezi 25. dubnem a 12. květnem, mláďata se líhla mezi 6. a 22. červnem. Ve všech sledovaných hnízděních bylo vyvedeno pouze jedno mládě, hnízdo bylo mládětem opuštěno většinou kolem poloviny srpna.

Jedno mládě bylo pravděpodobně vyvedeno už v roce 2011, jak tomu alespoň nasvědčovaly akustické projevy orlů zaznamenané v srpnu v lokalitě Vlčí hřbet. Hnízdo se v tomto roce ale nalézt nepodařilo.

V letech 2012–2017 bylo vyvedeno celkem 6 mláďat, 2 mláďata však uhynula bezprostředně po opuštění hnízda. Příčinou jejich úhynu byla v jednom případě predace (pravděpodobně výrem či jestřábem), ve druhém případě byl pták usmrcen na komunikaci, po kolizi s motorovým vozidlem.

Velikost hnízdního okrsku hnízdícího páru, zjištěná na základě pozorovaných přeletů, kolísala meziročně mezi zhruba 860 a 1240 ha. V případě využití telemetrie by ale zcela jistě byla zjištěná rozloha významně větší. Celkovou rozlohu území, využívaného orly křiklavými v CHKO, je možno odhadnout na přibližně 4000 ha.

Potravní spektrum orlů se zjišťuje jen obtížně. Přesto bylo pozorováno ulovení žab (*Rana* sp.), užovky obojkové (*Natrix natrix*), hraboše polního (*Microtus arvalis*) a hryzce vodního (*Arvicola amphibius*). Opakovaně byli orli pozorováni při chůzi po čerstvě posečených lukách a při sběru hmyzu – pravděpodobně kobylek či saranče (*Orthoptera*). Lovecká aktivita orlů mimo otevřené plochy, tzn. uvnitř lesních porostů, dle údajů v literatuře dosti běžná (Meyburg 2004), nebyla – z metodologických důvodů – zjištěna.

Charakter biotopu orlů v území se v průběhu let nijak významně nezměnil. Stále v něm naprosto převažují orly oblíbené trvalé travní porosty několika typů (hlavně pastviny

Orel křiklavý při lovu. Foto Ladislav Dzivjak.

Svou kořist vyhlíží orel křiklavý za krouživého letu nebo z vyvýšeného místa. Foto Tomáš Bělka.

a extenzivně obhospodařované kulturní louky, ale také mozaika vlhkých pcháčových luk, porostů tužebníku a fragmentů údolních luhů); charakteristickým rysem hnízdního okrsku je téměř úplná absence orné půdy – s výjimkou malého, nedávno zorněného pozemku na okraji Mnichova.

Bohužel, orly oblíbená a často jako pozorovatelna využívaná izolovaná skupina vzrostlých stromů (osik) na okraji pastvin nedaleko hnízda byla v nedávné minulosti pokácena, naprosto zbytečně. Vzrostlých solitérních stromů je v krajině bohužel stále méně - a stožáry elektrovodů, které Slavkovský les křižují, funkci pozorovacích a odpočivných stanovišť pro orly neplní a jsou jimi zcela ignorovány.

Potěšitelnou skutečností je, že orlové křiklaví byli místními akceptováni, nejsou považováni za „škodnou“. Naopak se stali jakousi ikonou krajiny kolem Mnichova, stejně jako např. bory na hadcích nebo rožec kuřičkolistý. ■

Literatura:
Hudec K., Šťastný K. et al. (2005): Fauna ČR. Ptáci 2/I. Academia, Praha, 572 pp.
Meyburg B.-U., Scheller W., Bergmanis U. (2004): Home range size, Habitat utilization, Hunting and Time budgets of Lesser Spotted Eagles Aquila pomarina with regard to Disturbance and Landscape Fragmentation. (In: Raptors Worldwide, Eds. R.D. Chancellor, B.-U. Meyburg) – Berlin.
Meyburg, B.-U. et Meyburg, C. (2009): Annual cycle, timing and speed of migration of a pair of Lesser Spotted Eagles (Aquila pomarina) – a study by means of satellite telemetry. Populationsökologie Greifvogel- und Eulenarten 6: 63–85.
Web1: http://www.birdlife.org

Orel křiklavý je větší než káně lesní a oproti podobnému vzácnému orlu volavému je světlejší. Kroužící ptáci mají typicky svěšené konce křídel a v letu je dobře patrný i zřetelný barevný rozdíl mezi tmavými ručními a loketními letkami a světlejšími křídelními krovkami.

Jde o druh se spíše evropským rozšířením s nevýrazným přesahem na Střední východ. Těžištěm výskytu jsou Baltské země, Bělorusko a Rumunsko (web1). Ptáci hnízdící ve střední Evropě táhnou jihovýchodním směrem přes Balkán a Malou Asii do jihovýchodní Afriky. Samice obvykle snášejí 2 vejce v odstupu 3 dní. Na hnízdě sedí převážně samice, která také vždy krmí mláďata, zatímco samec loví potravu. K úspěšnému vyvedení dvou mláďat dochází jen ojediněle – mladší mládě zpravidla během několika dní uhyne a je zkrmeno. Pohlavní dospělosti dosahují orli pravděpodobně až po 4. roce života. Na základě kroužkování bylo zjištěno, že se mohou dožívat i více než 26 let.

V literatuře uváděnou potravou orla křiklavého jsou hlavně drobní savci (převažuje hraboš polní), v menší míře pak ptáci, plazi, hmyz (hlavně kobylky), někdy mohou významnou část potravy tvořit obojživelníci (převážně skokani). V malé míře se živí též mršinami. Loví často při chůzi po zemi (zvláště na vlhčích místech) (Hudec & Šťastný 2005).